

Lőrincz Péter

A NÉPFRONT A NÉPEK EGYMÁSHOZ VALÓ KÖZELEDÉSÉNEK FUNKCIÓJÁBAN (1935—1941)

(Vázlat)

Amikor 1935-ben az akkori Petrovgrádban (Beckerek, Zrenjanin) az *Udružena opozicija* (Egyesült ellenzék) nagygyűlésén, amelynek első polgári szónokai még szabadon nyilatkozhattak meg, s csak a 3-4. utánuk következő kommunista szónokot ráncigálta le Lazarov, a politikai rendőrkapitány a szónoki emelvényről, megvonva tőlük a szót, vagy amikor közvetlen ezután Kragujevacon rendeztek hasonló, olyan egyesült ellenzéki nagygyűlést, amelyet a párt itt is népfrentgyűléssé változtatott kommunista szónokainak és hallgatóságának odaküldésével, akkor már a nemzetek és nemzetiségek együttműködésének — legalábbis nálunk, Vajdaságban, de a szintén soknemzetiségű Macedóniában is — gazdag múltja volt. Igaz, a népek egymáshoz való közeledésének ezeken a tájakon évtizedes, sőt évszázados a hagyománya. Csak a macedón Ilindenre, ilinden felkelésre (1903) emlékeztetnék, hiszen akkor a rövid életű Kruševói Köztársaság elnöke, Karev a török birodalom és a feudális urak (basák, bégek) elleni harcra egyként hívta fel mind a macedón, román és albán népet, mind a török proletariátust. De nemzeteink és nemzetiségeink együttműködtek már a régi szociáldemokrata, majd természetesen a kommunista pártban. Szinte minden munkásgyűlésen felléptek szerb, magyar, német és román szónokok. Még akkor is, ha a hallgatóság megértette a szomszéd nép nyelvét, hiszen nem egyszer fordult elő, ha más nyelvű szónok éppen nem akadt, hogy a főszónok kétszer is elmondta beszédét: az anyanyelvén kívül az éppen szükség megkívánta más nyelven is. Ugyanígy a helyi, megyei vagy kerületi pártbizottságban is mindenkor minden vajdasági nép képviselve volt.

Ez a hagyomány megkönnyítette és természetesnek láttatta a szomszéd népek együttműködését azokban az években is, amikor *felülről* ugyan nem lehetett megalakítani a népfrentot, de — mint az előbb említett Egyesült Ellenzék nagygyűlésein is — a párt *alulról* alakította ki a polgári baloldal pártjainak együttműködését a proletariátussal és annak osztálytudatos tagjaival, vezetőivel.

A becskerekai (zrenjanini) nagygyűlésen az akkor még diák Sulman Rózsáék, Bojin Valériáék, Branko Gledáék azért jelentek meg (azok közé a magyarok és szerbek közé tartoztak, akik készek voltak életüket is feláldozni szabadságharcunkban) a hallgatók között, hogy tapssal, egy-egy közbevetett jelszóval irányítsák a szónokot és magukkal ragadják a polgári közönséget. A kragujevaci nagygyűlésre induló belgrádi vonaton pedig ott ült a szerb költő Čeda Minderović is, aki ott, a vonaton írta meg azt a híres dalát, amelyből hamarosan népdal lett, csatadalát (Budi se Istok i Zapad . . .), amelyet még a vonaton kezdett el énekelni a fülke népe, és mire Kragujevacra érkeztek, már a szerelvény minden kocsjában ezt harsogták a gyűlésre utazó proletárok. És ne feledjük, a szerb Čedával együtt énekelte a dalt a magyar Seka is, azaz Käthe, illetve Ser Kató, írói nevén: Kaszás Kata (a Hídban) és Kata Kosač (a Naša knjižicában), akiről — amikor tilos volt éppen a Čedomir Minderović név — új nevét vehette fel a költő, aki a Gladijator című versét pl. Ilija Katić néven, a Naša knjižicát pedig Slobodan Katić néven jelentette meg.

Idézzük fel Kató-Käthe-Seka alakját!

„A legfájdalmasabb az első csapást elszenvetni. Lesz még sok, sokkal több áldozat. De . . . mi kezdtük meg a leigázott Európában először a harcot . . .” Ezeket a szavakat mondta az illegális küldetésben érkező Kaszás Kata—Ser Kató, az Istinite legende (Igaz legendák) Sekája és Käthéja Jovan Popovićéknak. A novellista Jovan, aki egyébként írt magyarul, így jelenítette meg Kató alakját: „s azután olyan észrevétlenül, hogy a léptei sem hallatszottak a lépcsőházban, elment. Talán már a kapunál, a sarkon lesett rá a halálos veszedelem, mert ezt az asszonyt, ha cselédnek öltözött is, sokan ismerték . . .” Talán nem aznap, de hamarosan valóban életét vesztette (1942). Tulajdonképpen csak 1933-ban kezdődött az élete, amikor belesodródott a munkásmozgalomba, hogy mind a magyarok (Szenttamás, Újvidék), mind a szerbek között működ-jék aztán, már 1941 előtt is: Belgrádban vagy a kosmaji járás falvaiban.

Az OMPOK (Omladinski pokret, Ifjúsági mozgalom) lapjával, a Naš živottal (Életünk) szinte egyidőben indult meg Minderović kis lapja, a faluhoz szóló Naša knjižica (Könyvecskénk), amelynek Kata Kosac szerkesztőtársa és főmunkatársa volt. Vitatkozott a szerb lapban a magyar munkás, vagyis Kató a horvát parasztköltővel, Pavle Miškinával is, és hol mint elbeszélő riporter, hol pedig mint ideológus és agitátor szólt a szerb falvak népéhez. Mert „ki kell mondonunk nekünk, íróknak, hogy igenis mindannyiunknak joga van az élethez.” (1937. 3—4. szám). „Az igazságot, melyet elrejtene elölünk, ki fogjuk harcolni.” Mert: „csodákat teremt a technikában a német, de a szegénységnek ebből ugyan nem sok haszna van, az oroszok alkotásait viszont a nép használja, élvezi . . .” (1937., 7—8. szám) 1941—1942-ben Szerbiában dolgozik a bácskai magyar nő — hol illegális pártharcosként, hol partizánként. Az Užicei Köztársaságban kis időre megpihen, hogy 1941 novembere után újra illegális munkára indulhasson a megszállt Szerbiában. A valjevói koncent-

rációs táborban azután főbe lövik. Hiába kínozták, a nevét sem mondta meg vallatónak.

De nemcsak a Naša knjižica-ban, hanem az újvidéki Naš životban és az Omladinski pokretban is együttműködtek magyarok és szerbek, amint-hogy a vajdasági szerb népfrontos ifjúság évkönyvében, a Vojvodanski zbornikban (Vajdasági Gyűjtemény) is szerepelt néhány magyar író a szerbek között (Žarko Plamenac), habár voltak itt olyan szerb írók és politikusok is, akik egyaránt írtak szerbül és magyarul (Jovan Popović, Bogdan Ciplić és mások). Az első bánáti szerb kommunista mártírról például, akit a rendőrség még 1920-ban agyonvert Pancsován, a magyar Lőrincz Péter írt (Plamenac néven). A Naš život táborában újra ott találjuk őket, Sulman Rózstát és Bojin-Burkus Valériát. Rózsa ekkor Ruža Pucina néven írt a lapba. Közreműködnek az OMPOK-ban is, amelyet a magyar Pap Pál és a szerb Nikola Petrović (aki magyarul, csehül és románul is beszélt) szervezett a párt nevében. Az OMPOK volt az illegális párt legális ifjúsági, népfrontos szervezete. A vezetőség soraiban a szerb Koča Kolarovot, Stanoje Županskit, Steva és Đura Jovanovićot, Nikola Skundrićot; Sucit és Pucit, Plamenacot, Árvaít meg más magyarokat, sőt talán egy-két Németországból menekülő német antifasisztát is, akik közül egyesek tagjai voltak a Kereskedelmi Akadémia legális diák-szervezetének, írtak lapjába, faliújságjára, melyet a Várady rokon magyar Grund Jóska szerkesztett a demokrata, antifasiszta polgárság nevében a magyar kommunista Rózsa és Kati, valamint a szerb kommunista Gleđa és Popović társaságában. Egyébként Popović partizán főhadnagy üdvözölte elsőnek 1944-ben a Duna szerbiai partján a Vörös Hadsereg átkelő csapatát.

Az OMPOK és Naš život persze kapcsolatban állt a Híddal is, hiszen már kezdetben együttműködött Pap Pál és Nikola Petrović, a két illegális pártvezető. A Hídban írtak szerb írók is. Több magyar szintén itt közölte azokat a versfordításokat, amelyek a szerb, horvát vagy macedón költőket mutatták be a magyar közönségnek. Mint ahogy ugyanezek a magyar írók ismertették (Gál László, Somorja-Pálics, Plamenac-Lőrincz stb.) a szerbhorvát folyóiratokban a magyar írókat és irodalmat is. Vajon ki tudta, ki tudja, hogy a hídas Kis Flórián polgári neve Cvetko Maluše.

Így történt azután, hogy a Népfront által szervezett becskerek-i Dan Vojvodanske kulture (A vajdasági kultúra napja, 1937) mind a szerb, mind a magyar problémáról és irodalomról is értekezett. Ady Endrének és Petőfi Sándornak a jugoszláv nemzetekre és irodalmakra, valamint a vajdasági magyarokra tett hatásáról például Plamenac írt beszámolót, de tekintve, hogy akkor Bitolában tartózkodott, és nem utazhatott Becskerekre, írását a szerb Vladimir Kolarov-Koča olvasta fel. Plamenac írását azután a Vojvodanski zbornik, az újvidéki Dan, meg a pancsovai Vojvodanin közölte, amelyben ekkor együttműködtek (míg Duda Boškovićék jobbraátot nem vezényeltek a lapnak is) a népfrontosok a párttal.

A Dan, Daka Popović lapja (habár szerkesztője még nemrégiben bán és miniszter volt) szintén népfrentpolitikát folytatott ez idő tájt, és megjelentette hasábjain az egész Vojvodanin-gárda meg a Maticába bevásárolt, majd onnan hamarosan kihulló Vasa Stajic-csoport írásait is, holott a Glas Matice ugyanakkor helytelen politikát folytatva ki akarta semmizni a magyar szegényparasztságot, hogy — legalábbis a magyar határ mentén — szerbeket telepítsen helyükbe, földjükre. Ez volt akkor különben a báni palota terve is.

Szabadkán épp ellenkezőleg. Az egykori kiváltságos szerb és Crna Gora-i dobrovoljac réteg, — amelyet nemrég még kivételes földosztás útján kívántak a magyarság ellen felvonultatni — addigra már megtalálta helyét a magyar szegényparasztság és munkásság oldalán. Egyetemre járó nemzedékünk, az ifjúkommunista Vukovićok, Moračák együttműködtek az induló Híddal, megtárgyalva a teendőket Mayer Ottmárral, Rókussal, Vuko Matkovićtyal, akik persze Simokovich Rókushoz hasonlóan ott voltak a népfrentos lap, a Népszava és a Narodni glas szerkesztőségében is, együtt Jakša Damjanovval, a tényleges és névleges szerkesztővel. A különválás ekkor már megindult. Míg a dobrovoljac egyesület vezetői, lapjának szerkesztői fasizmus közelbe sodródtak, és a Langulovok — a város rémei — egyként üldözték, kínozták, vagy fojtogatták a kommunistákat, magyarokat és zsidókat, hívei már megtalálták az utat mind a párthoz és a népfrenthoz, mind a magyarsághoz. A dobrovoljac-kérdés bumeráנגgá vált, amely visszaütött, és a Hogyerák (Borbas), Olcánok (Ljotić fasiszta pártjának bánáti vezetője, későbbi fasiszta miniszter) s egyéb fasiszták vonzóereje szűnőben volt. A szerbek és magyarok lassan rátaláltak a valóban egymás felé vezető útra.

Van itt azonban egy megoldatlan dolog is. Mintha különbséget tennénk magyarok és németek között, habár ennek okait, még nem próbáltuk kikutatni, s így nem tudjuk: nem mondvacsinált probléma-e? Csak felvetem ezt a kérdést, tekintve, hogy ezúttal csupán a magyar-szerb népfrentos együttműködést és kutatási tervét szeretném vázolni. Annak kutatási tervét például, hogyan is került sor arra, hogy 1941—1942-ben a közös harci front meggyengült, 1943—1944-ben pedig újból megerősödött. A szlovákok, ruszinok, románok persze szintén együttműködtek a szerbekkel a népfrent mozgalomban. A probléma nem is ebben rejlik, hanem — a német kérdésben, amellyel, sajnos, még nemigen foglalkoztunk.

Itt-ott talán elhangzott, hogy a németek nem csatlakoztak a belső nemzetköziség 1935—1941 és 1944—1945 közötti népfrentmozgalmához. Hogy nem vettek részt a testvériség-egység mozgalom megteremtésében, hogy őket a többi népnél erősebben büvkörébe vonta a hitleri fasizmus. (Egyelőre csupán Mirnics foglalkozott a német kérdéssel, de az ő könyvét nem láttam még.) Bizonyára így volt ez, bár talán ezt sem szabad túlságosan mereven felfognunk — hiszen eltúloznánk. Német-magyar, német-szerb, román-szlovák együttműködésre már az 1918 előtti években is volt példa. Kromohrendi-Kredliing, de különösen Abai, Bartmann Jer-

schewsky és mások népi demokratikus vonalon (1902—1914) mind a magyarokkal, mind a szerbekkel, a románokkal együtt haladtak. Amikor 1914-ben, az első világháború előtti napokban pl. megalakult a Jászi Oszkár vezette Országos Radikális Párt (csupán Pesten és Bánátban), akkor Bánátban ennek a magyar pártnak a vezetőségében a magyar Gráberon, Farkason kívül a szerb Dragičević, a román Bolentianu és a német Bartmann is helyet kapott. Bizonyára tévednek azok, akik, ha német egy politikus, már pángermán Alldeuschot látnak, gyanítanak benne (1918 előtt) vagy (a 30-as években) hitleri fasisztát. Talán Steinacker se válik pángermánná, ha nem űzik ki az országból. Elvégre Bánátban 1941—42-ben az öreg Leiher szabotált, amerikázott a Savoyai nevű SS hadosztályban, és fiát úgy nevelte, hogy amikor az katonává serdült, megszökött a besorozás elől, és elment partizánnak. A verseci német Kornauert, a kommunista vezetőt pedig a német fasiszták végezték ki a zrenjanini Baglyason. Heck, a pancsovai gépész párttagot és illegális anyagot rejtegetett munkahelyén meg lakásán a megszállt Bánátban (1941—44).

Persze ezek egyedi esetek, sorsok, amelyekből nem vonhatunk le szabályt. De ki kellene kutatnunk, meg kellene találnunk az okot, amely a németeket olyan útra vitte, amely nem a többi nemzet, nemzetiség felé, hanem a hitleri fasizmus felé hajlott. Elvégre a legtöbb ipari munkás — talán nem is a munkásarisztokrácia tagja — német volt Bánátban. Lumpenproletár alig akadt közöttük. Valószínű azonban, hogy éppen mert jobb módú volt a német munkás a magyar, szerb stb. munkásnál — már régebben is komolyabb szándékkal lépett a szociáldemokrata pártba. A két háború közötti években a szerb szociálszoviniszta topalovicok is főleg a németek között agitáltak (Versec, Karlovac), hogy párthíveket szerezzenek, amikor szociáldemokrata pártcsoportok úgyszólván nem is voltak Vajdaságban, a német helységek kivételével.

Talán másfelé is lehetne kutatni. Voltak német antifasiszták és kommunisták Vajdaságban, főleg talán Bánátban, de alig-alig akadt német nyelvű haladó szellemű lap vagy folyóirat s afféle gazdasági és kulturális csoport vagy mozgalom, mint amilyen a Híd (lap és mozgalom) vagy a szerb OMPOK és lapjai. Volt közöttük egy-két kommunista vagy antifasiszta (Leiherék nem voltak kommunisták), de nem ismerünk az 1930-as években német legális frontmozgalmat, egyesületet vagy lapot, amely nagyobb réteget, tömeget egyesíthetett, nevelhetett volna. Ezen az úton is (amelyet Cvetko Malušev vázolt fel előttem először egy vitánkban) el lehetne indulni, talán ezt az utat is érdemes lenne végigjárni... Mindez nem témám, de csak itt vethetem fel ezt a kérdést, ahol az antifasiszta népfregetos nemzeti-nemzetiségi együttműködésnek csupán vázlatát kívánom megírni, ahol egyéb kérdésekre csupán szeretném felhívni a figyelmet.

De térjünk vissza olyan részletekhez, amelyek talán a felvetett kérdés megfejtéséhez is segítséget nyújthatnak. Hiszen Pancsován a Rozsarovszky

család (Ferenc, az apa, aki lengyelből inkább németté vált és Emil, a fiú, akit magyar anyja elmagyarosított, habár németül, szlovákul, szerbül is tökéletesen beszélt) 1935 és 41 között jórészt németek között dolgozott, agitált, őket igyekezett áthozni az antifasiszta frontra. (A német apának természetes volt a halála, Emilt viszont a német fasiszta megszálló együtt végezte ki a szerb Sonja Marinkovićyal és a német Komanerrel Baglyason.)

És ezt cselekedte a németül jól beszélő magyar Hollender Márton is, aki partizán lett, és 1943-ban elesett.

Talán többet vártak a JKP-tól a nemzeti politikában, mint amennyit valóban nyújtott már 1923-tól kezdve és főleg 1937—1941 között? A párt ekkor helyes nemzetiségi politikát folytatott, s ezzel szerbek, magyarok, horvátok s a többiek meg voltak elégedve, csak egyes fasiszta nemzetcsoportok fordultak Hitler felé. Mért voltak köztük a németek többségben? Szociális helyzetükből következett volna ez? Munkásarisztokráciájuk uralma alatt állott volna a munkásosztály zöme? Vagy erősebb réteg lett volna a lumpproletariátus, mint arról tudomásunk van?

Talán a forradalmi hagyomány hiányzott (kiesett, bele sem ágyazódott?) tudatukból? 1848—1849-et persze legfeljebb a távoli Rajna mellől (Neue Rheinische Zeitung) vagy a drezdai, badeni 1849-es rövid életű forradalmak ültethették volna át tudatukba, mert helyben csak Madrs-pach hathatott volna a forradalmi hagyomány kialakulására, de ő a magyar hagyományt gazdagította, s talán nem is Weischirchenben, nem is Bela Crkván, hanem Fehértemplomon működött igen rövid ideig, elszigetelten. Pancsován, főleg Zimonyban 1848-ban a német munkásság harcától különvált s ellenükben az ellenforradalmi erőkhöz csatlakozott a polgárság. 1848—49. és 1918—1919. a magyarságnak erős forradalmi hagyománya, a németiségre viszont csak egyes távoli (München, Hamburg) s csupán pár napos forradalmi megmozdulások hathattak. Kérdés, eljutott-e ezeknek híre Bánátunkig?! Aminthogy, tudomásom szerint a bánáti, azaz lugosi, majd szegedi pár napos forradalmi megmozdulások egyik részvevőjeként, Wallisch Kálmánnak 1934. évi antifasiszta, stájerországi próbálkozása sem vált Bánátban ismertté.

A társadalmi szerkezet (hatása volt az is) talán, hogy Marx és Engels, vagy később Roza Luxemburg és Klara Zetkin személyes varázsa sem érvényesülhetett, mert elhomályosította a revizionista Bernstein, a renegát Kautszky hatása?!

Bizonyára harcoltak, agitáltak mások is, de szintén eredménytelenül, hiszen akadtak olyan kommunista németek is, akik kiöregedtek a kommunista agitátorok és szervezők sorából (mint a 60-on felüli és a már 1900 óta szervező Hartmann) kitelepedtek a megszállás idején a deliblati puszta magányába — mint az egykori őskeresztény remeték a Szaharába — és méhészkedtek, hogy átvészeljék a fasiszta időket. Mindez és számos

más ismert, főleg ismeretlen oka lehetett annak, hogy a bánáti németek tömegesen léptek be — persze kényszerre is — a Savoyai hadosztályba, de csak szórványosan a partizán osztagokba. Nem volt minden német fasiszta, de hogy tömegesen váltak azzá — sokkal nagyobb számban, mint a szerbek vagy a magyarok — annak komoly okai lehetnek, s ezeknek a ma még ismeretlen okoknak feltétlenül a nyomára kell bukkannunk. Fel kell derítenünk például azt is, miért nem szerveztek 1935—1941 között legális antifasiszta mozgalmat. Ilyen volt a Liebmann család is: Az öreg, aki az első háború előtt harcos szociáldemokrata volt, a földmunkás szervezet élén állt. Fiai már kommunisták lettek a két háború közötti korszakban. Nikolát a párt még 1929 előtt a moszkvai egyetemre küldte, ahonnan soha sem jött vissza, mert a határon elfogták a monarchofasiszta kopók. Karcsi viszont feleségével együtt harcolt 1942-ben Vojlovicán a fasiszta hatóság ellen.

Akadnak magyar kommunisták is, akik néha látszólag vagy valóban félrevonultak, passzívva váltak. De ezt csak ideiglenesen cselekedték, ha ugyan akkor is nem csupán látszatra voltak tétlenek.

Sikorszky Lajos jut az eszembe, aki már az első világháború idején, jóval a Magyarországi Kommunisták Pártjának megalakítása előtt, 1918. XI. 24-én szervezte meg kommunista csoportját (először Korom Ottóval, majd Österreicher Sándorral, Somló Dezsővel), és röpcédulákat szórt a nép közé a forradalmi hangulat ébrentartására, a kommunista szervezkedés megindítására. Azután Kun Béla meghívta őt az alakuló értekezletre, és így részese volt a novemberi pártalakításnak is. Már másnap (XI. 25.) vasúti távirásként részt vesz az 1918-as szabadkai-pécsi szervezkedésben és az 1919 eleji ottani politikai sztrájkban. Harcol a Tanácsköztársaságban, amelynek bukása után Bécsben, Kárpátalján, majd ismét Bécsben, azután Pécsen, végül Pancsován tevékenykedett. Minket most természetesen csupán újabb jugoszláviai működése érdekel. Pancsován élt, de nem vett részt az ottani munkásmozgalomban és pártmunkában egészen 1943-ig, a róla keletkezett legendák egyik változata szerint. A másik változat viszont azt tartja róla, hogy — mivel állandó rendőri megfigyelés alatt állt — nem járt el sem a legális, sem az illegális összejövetelekre, de egy-két értelmiségi kommunista barátja közvetített közte és a párt között. Csak egy rendőrségi okmány említi ok gyanánt azt is, hogy 1918—19-ben felesége, Ivánka bonyolódott bele valamilyen spekulációs ügybe, és ezért Lajost eltávolították a pártból, még a régi Jugoszlávia létrejötte előtt. Bizonyos, hogy magyarországi mozgalmi (marxista és szépirodalmi) könyveket terjesztett Pancsován s talán másutt is. Jutalom fejében csupán könyveket kért Pestről. 6000 kötetet gyűjtött össze. Könyvtárát, nagy marxista tudását meg forradalmi kapcsolatát összekötője révén a párt rendelkezésére bocsátotta. 1943-ban, hogy a lebukást elkerülje, feleségestül átszökött a partizánokhoz. 1944 őszén Ivan Milu-

tinović társaságában tért vissza Bánátba, ahol megszervezte az új hatalmat. Néhány nap múltán együtt indultak vissza Belgrádba egy tanácskozásra. Hajójuk aknára futott. Ott pusztultak el mindketten, azaz mindhárman (Milutinović, Sikovszky és felesége, Ivánka). Ha passzív is volt Sikovszky 1921—1943 között, a forradalom lendületbe hozta. A németek között egyes német emigránsoknak nem volt ily hatása? Vagy volt, csak az is feledésbe merült? Ismeretlen maradt?

Vajdaságban főleg a szerb-horvát-magyar népfrontmozgalom (szóbeli és írásos) vált ismertté és hatásossá, legalábbis tudomásom szerint. Viszont ilyen együttműködés volt Vajdaságon kívül is. Említettem már Ser-Kaszás Kata közös munkáját Čedomir Minderovićtyal, Jovan Popovićtyal Belgrádban és a szerbiai falvakban, valamint ottani partizán és illegális pártmunkáját is. A partizán Sikovszky Lajos is Szerbiában működött, majd Ivan Milutinovićtyal állt kapcsolatban. Szerbiában tevékenykedett Polgár András, Kizur István és annyian mások. Ne feledjük, hogy Jovan Popović is bánáti származású volt. Magyarul is írt, és e sorok írójával meg Sulman Rózsával, tehát a vajdasági magyarokkal is kapcsolatban állott. Szabó Ida kapcsolatot teremthetett Szabadka és Szlovénia között. Sokan írtak a belgrádi, szarajevói, szkopjei és zágrábi népfrontos folyóiratokba, lapokba 1941 előtt. Vajdasági magyar létükre szerbhorvát nyelven ismertették talán a haladó szellemű, hagyományokban gazdag magyar múltat vagy a magyar forradalmi írókat, egész csokorra valót lefordítva Ady verseiből.

Akadtak ilyen kapcsolatok Macedóniában, pl. Bitolában is, ahol vajdasági magyarok és szerbek vagy Crna Gora-i kommunisták dolgoztak együtt a macedón elvtársakkal, itt-ott bálakat is rendezve a testvériségszellemben, amelyeken macedón antifasiszta járta le a nyitó táncot egy magyar nővel. Persze már az 1920-as években is előfordult Szerbiában, pl. Milanovácon, hogy magyarok és bolgárok együttműködtek a helybeli szerbekkel. Ez ugyan már nem tartozik témámhoz. Írássom csak vázlatnak, kérdésfeltevésnek készült, nem vitaindítónak, hanem csupán kutatásra buzdítónak.

Rezime

Narodni front u funkciji međusobnog zbližavanja naroda (1935—1941)

Autor oživljava burni period radničkog pokreta od 1935. do 1941. godine u Vojvodini. Opisuje susrete i razgovore sa saradnicima Hid, Naša knjižara, Naš život, Dom Vojvođanske kulture, Dan, Népszava, Narodni Glas itd. Istovremeno opisuje saradnju komunista pripadnika svih naroda i narodnosti Vojvodine i napredne inteligencije u borbi za interese radničke klase.

Summary

The Popular Front as Helper in Approaching Among the Nations

The author revives the period from 1935 till 1941 of the labour movement in Vojvodina. He describes meetings and conversations with the collaborators of „Híd”, „Naša književnost”, „Naš život”, „Dom Vojvođanske kulture”, „Dan”, „Népszava”, „Narodni glas”, etc. In the same time he describes the collaboration of communists of all nations in Vojvodina and the progressive intelligentsia in the struggle for the interest of the working class.